

ПОНЯТТЯ ОБ’ЄКТИВНОСТІ ЯК ОРІЄНТИРА МЕЖЕВОСТІ СУЧАСНОГО ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

© Кадикало Андрій, 2013

Розглянуто та окреслено традиційний зміст наукових принципів у контексті їх взаємодії із предметом дослідження. Звернено увагу на трансформацію смислу традиційної об’єктивності та практичної об’єктивності у сфері сучасних фундаментальних дисциплін. Виявлено необхідність застосування нової інтерпретації поняття об’єктивності, яка вказує на зв’язок не з предметом дослідження, а із самим дослідником.

Ключові слова: об’єкт, об’єктивність, об’єктивізм, наука, природничо-наукове пізнання.

Kadykalo Andriy. The Notion of Objectivity as the Boundaryness’ Guideline of Comtemporary Scientific Cognition.

In article has considered and defined traditional contents of scientific principles in conjunction with the subject of research. Traditional objectivity and practical objectivity in fundamental sciences transformed. This process was studied and the new interpretation proposed - objectivity as a criterion for the researcher, not the object itself.

Key words: object, objectivity, objectivism, science, natural science cognition.

Ми завжди з пересторогою ставимось до трансформації будь-чого, оскільки не завжди майбутні зміни матимуть характер позитивного явища, особливо, якщо вони не контрольовані з боку людини. Те саме можна стверджувати стосовно сфери наукового пізнання, яке протягом останніх триста років слугувало для людства надійною опорою розуміння реальності, отримання необхідних результатів тощо. Тому, коли з’являються підстави припустити хибність та суперечливість деяких положень наукового пізнання, наука через опосередкування її “апологетів” намагається постулювати певні принципи, що приводить до необхідності пошуку багатозначності того чи іншого феномену, а отже, отримується прямо протилежний результат. Тобто, на нашу думку, наука ніколи не повинна бути ізольованою або виконувати певну еталонно-метричну функцію, навпаки, вона має бути динамічною, проявляти усі ті якості, які закладені у неї ще з часів античних філософів.

Сьогодні наука перебуває на роздоріжжі трансформації у нову науку із зміною окремих уявлень та відходом від вузького редукціонізму, з одного боку, а з іншого, – перетворенням у певний тип псевдонауки із все помітнішим розмиванням меж між її різними сферами і не тільки. Тому найактуальніша проблема для науки на теперішньому етапі є з’ясування того, від чого вона здатна відмовитись, не втрачаючи своєї суті. І насамперед йдеться про параметри, які встановлені поняттями об’єкта та об’єктивності для науки. Цим зумовлена **актуальність роботи**. Напевне, щоб зробити певні висновки про це, необхідно звернути увагу на найфундаментальніші принципи науки, без чого немає сенсу саме наукове пізнання і водночас це має бути те, що встановлює комунікацію між свідомістю та оточуючим світом. Вважаємо, що цілком справедливим буде звернути увагу у згаданому контексті на поняття об’єктивності, яке постає ключовим як для будь-якого наукового знання, так й для свідомості. Адже філософи, науковці та дослідники завжди знають об’єкт свого зацікавлення, проте, напевне, не завжди зважають на те, як інтерпретується те, що власне взаємодіє з їхньою свідомістю.

Мета роботи – здійснити ретроспективний огляд поняття об’єкта та об’єктивності у класичній філософії та науці, розкрити взаємозв’язок цих понять із методологічними, гносеологічними принципами та прослідкувати їх трансформацію і вплив на можливе окреслення меж сучасного наукового пізнання.

Окреслення стану досліджуваної проблеми та огляд наукових джерел. Поняття об’єкта та об’єктивності можна починати розглядати із часів зародження давньогрецької філософії, проте оскільки мета роботи передбачає конкретний аналіз трансформації згаданих понять, то правильніше буде звернути увагу на поняття “об’єкт” та “об’єктивність” із часу чіткого їх відокремлення від інших наукових понять. На думку більшості дослідників історії науки, об’єкт та об’єктивність як такі починають набувати особливого статусу в період Нового часу. Саме у цей період розвитку науки остаточно оформляються основні ознаки та поняття науковості. Як наслідок, вони надали науці такі основні характеристики: “...відношення до природи як до самодостатнього, природного, “автоматичного” об’єкта, якому не властивий антропоморфно-символічний елемент...: становлення принципів строгої кількісної оцінки, жорстко детерміністична причинно-наслідкова типологізація явищ дійсності; інструменталістська інтерпретація природи та її атрибутів – простору, часу, руху, причинності тощо, які механічно комбінуються...” [1, с. 56–57]. Ці ідеї більшою чи меншою мірою притаманні філософській творчості усіх представників науки Нового часу і аж до початку ХХ ст. Напевне закономірно, що класичну наукову парадигму пов’язують з іменами Г. Галілея, Ф. Бекона, Р. Декарта, Г. Ляйбніца, І. Канта та ін. Декарт зазначав, “Я справді різними способами переконуюсь, що ця ідея не виступає чимось надуманим або вигаданим, залежним тільки від мого мислення. Це – образ істинної та незмінної природи” [3, с. 56]. У цьому його твердженні цілком очевидно, що об’єкт – це щось зовнішнє стосовно людини, те на чому не має жодного відбитка людського мислення. Навіть осмислення предмета пізнання не пов’язане з певними атрибутами суб’єктивності, визнається, що воно [пізнання] також має об’єктивний, тобто автономний від антропоморфних уявлень характер.

Кантівське розуміння об’єктивності науки, на нашу думку, дещо виходить за межі загальноприйнятих уявлень: “...якщо уява не повинна фантазувати, а творити під строгим наглядом розуму, то перед цим завжди має бути щось цілком достеменне, а не вимислене й не гола опінія, і це є можливість самого предмета. Тоді [у вирішенні питання] щодо його дійсності цілком дозволено вдаватися до [формулювання] опінії, яка, однак, щоб не бути безпідставною, має бути пов’язана з тим, що є дійсно даним, і отже, достеменним...” [6, с. 438]. Традиційно вважається, що тези Канта наведеного зразка свідчать на користь класичних уявлень про існування об’єкта поза людською свідомістю. У класичній науковій парадигмі ідея об’єкта постає як абсолютно не заперечна, а сам об’єкт пізнається з усією ясністю та чіткістю. Тобто Кант, на нашу думку, утверджує поняття об’єкта як такого, що справді повинен існувати, або мають бути присутніми підстави припущення щодо його можливого існування, але це не ствердження абсолютності самого автономного статусу об’єкта. Об’єкт у Канта уже через потенційність, можливість не може бути повністю незалежним від того, хто намагається його пізнати. Кантівське розуміння можливості пізнання реальності справді можна визнати науковим у класичному сенсі, але поняття об’єкта у його тлумаченні постає суб’єктивнішим. До початку ХХ ст. дослідження об’єкта, об’єктивності цілком вписувалося у межі класичних наукових уявлень, проте у філософських працях феноменологів та завдяки відкриттям у галузі фундаментальних наук, насамперед фізики, така традиція зазнала істотних трансформацій. Оскільки в основній частині роботи частково розглянуто проблемність розглядуваної тут теми та стан її розробки, то докладно подавати її тут не будемо.

Сучасна постнекласична наука та філософія інтерпретують поняття “об’єкт” та “об’єктивність” у зв’язку із трансформаціями, що відбулися у сфері уявлень про дійсність та її прояви. Універсальніше розуміння об’єкта, об’єктивності у згаданому контексті стає залежним від того, якою реальність бачиться, розуміється, усвідомлюється людиною у межах наукових принципів, тобто через тлумачення реальності як надскладної системи. Реальність у цілісності вивчати складно, оскільки об’єкт постає надзвичайно складним та вибудовується перед свідомістю

як багатосистемний. Зокрема, американський фізик-теоретик П. Девіс стверджує: “Традиційна наука намагається дати вичерпне пояснення у межах загальних принципів. Пояснити форму сніжинки або берегової лінії в такий спосіб немає жодної можливості” [4, с. 24]. Подібне ставлення до розуміння трансформацій об’єкта та об’єктивності висловлює російський філософ К. Суханов: “Якщо природознавству як цілому у якості об’єкта відповідає природа в цілому, так би мовити у космічному масштабі, то окремим природничим наукам відповідають частини цього цілого у якості предметної області вивчення” [10, с. 90]. Сучасний російсько-американський космолог Алексей Нестерук переконаний, що вивчення таких об’єктів, як Всесвіт, передбачає неможливість їх зведення до класичного уявлення об’єктивності. Тим самим він пропонує відмовитись від вживання цієї термінології до такого типу досліджень: “...наука починає гальмуватися, бо вона не здатна мати справу з множиною іпостасей, властивих для пізнання та досвіду (тобто індивідуальних історій і внутрішнього досвіду часу), та, як наслідок, намагається прибрати цю проблему через опосередкування зведення різноманіття воіпостасійованих ідентичностей всесвіту до деякого об’єктивного та зрозумілого (хоча й безособистісного) способу уяви” [7, с. 104–105]. Можна констатувати, що у сучасній дослідницькій літературі до тлумачення об’єкта дослідження підходять поліваріантно. Це свідчить про необхідність окреслення основних принципів трансформації поняття об’єкта та об’єктивності як у сучасній науці, так і у галузі філософії науки.

У філософії науки існує двояке трактування того, чим є об’єкт науки загалом, тобто як поняття та того, як він пов’язаний із поняттям об’єктивності. Наведемо приклад: “Поняття суб’єкта та об’єкта не варто асоціювати з похідними від них категоріями “суб’єктивного” та “об’єктивного”. У цьому співвідношенні самостійнішу природу має “об’єктивне”, у той час, як об’єкт, навпаки, вторинний порівняно з проєктованими на нього онтологічними, гносеологічними або праксеологічними характеристиками суб’єкта” [8, с. 1001]. З іншого боку: “Згідно з традиційним філософствуванням, онтологічна бінарна опозиція розмежує суб’єкт та об’єкт наукового пізнання згідно з принципом “об’єктивне – суб’єктивне” [10, с. 86]. Як бачимо, це два відмінні підходи до розуміння поняття “об’єкт”, але у цьому прихований певний зміст. Причина цього полягає у тому, що теоретизування над поняттями, які слід вважати фундаментальними для науки, сьогодні вважаються дещо неактуальними. Більшість науковців не вважають за необхідне з’ясувати це питання. Можна погодитись, що у контексті суто прикладному проблема розуміння, інтерпретації та застосування понять не надто важлива, проте, якщо йдеться про включення знання у систему наукової картини світу, то це стає необхідністю. На нашу думку, саме у цьому напрямку можна помітити зрушення, трансформації та кризові моменти сучасного наукового пізнання. Це важливо ще й тому, що, як свідчить історія науки, фундаментальні зрушення наукових парадигм мають початок не на макрорівні прикладної науки, а на мікрорівні, тобто на рівні загальнішому, теоретичному.

Одна з причин того, чому існує неузгодженість в інтерпретації поняття “об’єкта” наукового пізнання – це відмова від розмежування його вузького та широкого значення. Так, у вузькому сенсі: “Об’єкт науки презентований природним світом, який постає центром пізнавальних інтересів суб’єкта, та протилежний до ідеальних форм людської свідомості за природою свого буття” [10, с. 89]. Таке розуміння об’єкта науки має технологічне значення, оскільки у його зміст можна вписати не тільки світ загалом, але й конкретну сферу, з якою працює той чи інший науковець або дослідник. Тут криється одна із проблем, яка веде до обмеження сучасної науки. Вона полягає у тому, що, абсолютизуючи певний об’єкт дослідження, виділяючи у ньому певні характерні ознаки та властивості, створюється враження, ніби науковець за допомогою методологічного апарата відкриває щось, що знаходиться поза межами його свідомості, незалежне від неї, але водночас відкрите для осягнення за допомогою раціональних та емпіричних засобів. Такі вдалі прикладні спроби розкриття властивостей об’єкта набувають легалізованого статусу, і що, особливо, важливо, прирівнюються завдяки логоцентризму до аксіоматичного наукового принципу. Етимологічне значення поняття “об’єкт” на перший погляд не викликає жодних складнощів, оскільки означає у перекладі з лат. слова *objectum* – предмет. Видається, що об’єкт це і є предмет, на який спрямована увага суб’єкта у цей момент, у цьому місці та за цих обставин, а отже, таке розуміння збігається із

прикладним значенням об'єкта. Проте наважимося припустити, що об'єкт за таких умов постає як достатньо жорстко локалізований і не може вважатися еталонним, а тому таким, що має універсальніше значення, ніж те, яке йому відведене суб'єктом. Тим самим втрачається сама суть того визначення об'єкта, яке можливе за ототожненням із предметом. Чому стає можливою така ситуація?

Оскільки йдеться про об'єкт науки як такий, то можна звернутися до того, як сама наука інтерпретує його: “До сьогоднішнього дня у онтології науки зберігається тенденція об'єкт науки розглядати через призму культурологічної бінарної опозиції як такий, що існує сам по собі, незалежно від людської діяльності” [10, с. 89]. Проте у сучасному філософському значенні об'єкт вважається як щось похідне, другорядне стосовно свідомості, суб'єкта, який намагається пізнати об'єкт. Напевне необхідно звернути увагу у даному контексті на той факт, який сучасна наука не помічає або до певної міри нехтує ним. Маємо на увазі, що наше пізнання завжди обмежене, тобто не може бути одночасно цілісним та усестороннім у вивченні об'єкта. Американський філософ Г. Патнем наводить приклад із відомим у логіці висловлюванням про істинність твердження: “Сніг білий”. Сніг можна вважати білим тільки відносно, оскільки такою якістю він наділений лише у видимому діапазоні світла, яке здатне “бачити” людське око, в інших діапазонах хвиль колір снігу може бути абсолютно іншим, що фактично означає: колір снігу не можна вважати сутнісною характеристикою його як об'єкта дослідження. Патнем зазначає: “...спроби постулювати особливі ментальні об'єкти, “поняття”, які наділені необхідним зв'язком із своїми референтами і які може окреслити тільки підготовлений феноменолог, являють собою логічну помилку, оскільки поняття є (хоча б частково) здатністю або вмінням, а не явищем” [11, с. 36]. Приймаючи точку зору американського філософа, можна вважати, що здатність науковця або дослідника вивчати той чи інший об'єкт і “репрезентує” те, яким його слід розуміти, тобто у конкретний момент, за конкретних умов. У випадку із снігом отримаємо таке: “Річ у тому, що у цьому питанні існує тільки одна Абсолютна істина – це сам сніг” [13]. Г. Патнем, з одного боку, показує, що лише конкретні якості предмета можуть зводиться до загальнонаукового об'єкта (тобто бути його частиною), але й водночас відкидає можливість певного, визначеного розуміння загальнонаукового об'єкта загалом, при цьому, очевидно, визнаючи існування об'єктів незалежним від самої людини. Водночас для нас найважливішим слід вважати припущення Патнема про те, що може існувати щось поза свідомістю, суб'єктом, але останній про це навіть не знатиме, що матиме наслідком відсутність повного знання про будь-який об'єкт.

Інший американський філософ К. Поппер розрізняє знання за типом на суб'єктивне та об'єктивне, при цьому припускаючи, що суб'єктивне знання властиве не просто свідомості людини, але її організму загалом. Критерієм об'єктивності, на думку К. Поппера, має бути “...знання, яке містить логічний зміст наших теорій, передбачень та здогадок (та якщо нам так завгодно, з логічного змісту нашого генетичного коду)” [12, с. 78], і ще: “прикладними об'єктивного знання є теорії, опубліковані в журналах, книгах і зберігаються у бібліотеках, обговорення цих теорій, труднощі або проблеми на які було вказано у зв'язку із такими теоріями” [12, с. 78]. Звичайно, тлумачення слів К. Поппера може бути дещо відмінним, проте припускаємо, що він веде мову про об'єктивність, яка все ж таки не має зв'язку із самим об'єктом, а більше спирається на те, що конкретно людство знає, припускає, прогнозує про нього. Тим самим К. Поппер вказує на необхідність відповідності знання логічній побудові, тобто дотриманню законів правильного мислення або “здорового глузду”. Така спроба існує у зв'язку із особливими успіхами математики, але закони логіки, як відомо, не завжди збігаються із законами того, що наука називає об'єктивною реальністю. У такому випадку, якщо відомі ситуації, коли неможливо застосувати логічне обґрунтування теорії, то припущення К. Поппера постає лише частковим. Типовим прикладом логічної суперечності є квантова механіка. Через це знову постає необхідність з'ясування зв'язку між “об'єктивністю” та “об'єктом”.

Проблема “об'єктивного”, “об'єктивізму” визначає інтенціональність нашої уваги до згаданого взаємозв'язку. Тепер, коли дещо було прояснено дуалістичне розуміння об'єкта в науці та філософії, можемо спробувати окреслити, які трансформації в науці пов'язані із застосуванням

принципу об'єктивності за згаданих вище умов. Поняття об'єктивності, безсумнівно, вважається одним із ключових у сучасній науці, оскільки воно виводить дослідника, науковця тощо за особливі межі, надаючи йому трансцендентального, незаангажованого статусу. Прийняття цього принципу реалізує право теоретика промовляти не власними словами та твердженнями, а тим, що є поза ним, що не залежить від суб'єкта і на що він не впливає. Напевне слід зауважити, що мета будь-якого науковця не полягає у тому, щоб ввести в оману інших, а навпаки, гарантувати їм абсолютно достовірне знання про оточуючий світ, реальність. Тому світ, реальність, дійсність, об'єкт мають бути стабільними, тобто неможливо щось стверджувати про об'єкт дослідження, якщо він стихійний або видається таким людському сприйняттю та розуму. Тут і криється, на нашу думку, дуалістичність наукового пізнання. “Наукова практика засвідчує, що існування значної кількості методологічних підходів та інтерпретацій у сучасній фізиці не змінили основну інтенцію жодного науковця-природознавця на отримання знання об'єктивного, безособистісного, такого, що адекватно описує реальність, тобто такого, яке адекватно описує існуючі досвідні дані, що передбачають відсутність взаємозаперечних результатів майбутніх експериментів і до того ж подає наочну, тобто таку, що доволі просто інтерпретується, картину реальності. За умови окреслення відмінності між науковою практикою ученого та декларованими ним принципами подібний ідеал, ... і є здебільшого імпліцитним ідеалом наукової практики. Тоді як декларований ідеал наукової діяльності формується найчастіше під впливом як соціальних факторів, так і метафізичних уявлень та тлумачень” [2, с. 86]. Якщо взяти до уваги це припущення, то виникає ситуація, коли об'єктивність постає як певний ідеал, який є орієнтиром для науковця, але, з іншого боку, цей ідеал поза прагненням самого дослідника не може автоматично надавати отриманому, сформульованому чи проінтерпретованому ним знанню статус абсолютно правильного. Слід також визнати, що чим більш конкретнішим є знання про конкретний об'єкт, тим точнішим його можна вважати. Саме тому прикладне знання завжди постає саме таким, тобто надзвичайно конкретним, вузькоспеціалізованим. Проте завдання науки, передусім точної, на зразок фізики, полягає не тільки і напевне не стільки у пошуку прикладного знання, скільки знання про реальність як таку, як про об'єкт, тобто отримання об'єктивного знання. Це визнають і самі природознавці, зокрема, британський науковець Е. Содбері зазначає: “...не слід вважати правильним, що єдина мета наукової теорії полягає у передбаченні результатів експериментів. Чому будь-хто хоче передбачати результати експериментів? Більша їх частина взагалі не буде застосовуватися на практиці; навіть у тих випадках, коли результати експериментів будуть використовувати, їх практична користь не має жодного відношення до їх наукової значущості. Передбачення результатів експериментів – не мета теорії; експерименти лише дають змогу перевірити, чи вірна теорія. Мета теорії – пізнати оточуючий нас фізичний світ” [9, с. 294]. Прийняття критерієм істинності теорії, а відповідно і її об'єктивності, експерименту, хоча й дієвий, але далеко не той, що можна повністю прийняти і вважати як об'єктивний. Як би там не було, але експеримент – це певні умови, певні параметри, які дуже часто встановлені самим дослідником, тому експеримент дієвий, але при цьому обмежений критерій. У дуже вузьких рамках він спрацьовує, але наука виходить за ці межі. Причини намагання здолати межі наукових принципів полягає у незадоволеності науковців тим категоріальним апаратом, який їм сьогодні доступний.

Наукові припущення, гіпотези та теорії, які виходять за межі класичного наукового категоріального апарата, викликають негативну реакцію з боку багатьох науковців. У сучасному теоретично-природничому пізнанні існують спроби подолання такого негативізму, але інколи вони набувають форм, які далекі від наукових. Зокрема, можна навести приклад американського фізика Ф. Капра, котрий фізичну картину реальності зіставляє із містичними уявленнями та описами у східній філософії. Тобто об'єкт, у його розумінні, повністю може бути пов'язаний із свідомістю суб'єкта, а тоді межі між ними зовсім розмиті. Тут не йдеться про “розчинність” об'єкта у суб'єкті в їх реальному існуванні, а про неможливість диференціювати власні враження про об'єкт із тими, які властиві йому як такому, що є сам по собі незалежний від людської свідомості. За словами самого Ф. Капри, незважаючи на усі століття успішного застосування раціональності, у нього є один істотний недолік, який нівелює мету, завдання та методологію науки: “Найвразливіше місце

цього підходу – абстрагування, оскільки для того, щоб порівнювати та класифікувати величезну кількість різноманітних форм, структур та явищ, ми не можемо використовувати усі їх характеристики, а тому змушені обрати кілька найсуттєвіших. Отже, ми створюємо інтелектуальну карту дійсності, на якій окреслюються лише загальні ознаки речей” [5, с. 10]. Не приймаючи точку зору Ф. Капри повністю, частково можна погодитись із його зауваженням про те, що об’єктивність знання та здійснення наукового пізнавального процесу із орієнтиром на об’єкт, передбачає складність всебічного, а фактично й повністю об’єктивного осягнення об’єкта, тобто із врахуванням усіх його можливих проявів-модусів, атрибутів тощо. Можна підкреслити, що таке знання, хоча й претендує за своєю природою на титул “об’єктивності”, не може повністю відповідати тому змісту, який вкладає у нього сучасна наука. Зразком у цьому сенсі може бути ситуація у сучасній космології. Два фізики – Н. Тюряг (ПАР) та П. Стейнхард (США) – запропонували альтернативу сучасній інфляційній теорії Великого Вибуху, яку назвали теорією “бран”. Хоча сама по собі ця теорія вкладається у параметри, в яких її можна інтерпретувати як наукову, проте найпоказовішим постає той факт, якою є історія її появи. За словами учених, точним науковим розрахункам передували повністю умовляльні припущення, які перевірялися на потенційну ймовірність за допомогою математичних розрахунків. Тюряг і Стейнхард визнають, що їх концепцію складно сформулювати у межах понять, якими оперує сучасна наука, але при цьому вона точніше описує все те, що відбувається у Всесвіті. Закономірним буде з’ясувати, чи можна теорію “бран” вважати об’єктивною, якщо деякі її уявлення неможливо перевірити експериментально або окреслити об’єкт їх дослідження всебічно. Цей приклад можна інтерпретувати так: “...первинну реальність визначають як те, що відповідає передбаченню фізичною теорією або світу теоретичної фізики. І отримані в подальшому результати порівнюють із відношенням до цієї визначеної із теорії реальності” [2, с. 91–92].

У космології, фізиці та інших дисциплінах, які вважаються фундаментальними, проблеми об’єктивності та об’єкта постають гостріше, ніж у більш прикладних сферах науки, оскільки об’єктом їх дослідження завжди є щось конкретне. Проте, коли йдеться про об’єкти, які мають універсальне значення для реальності, зокрема, на субатомному або космологічному рівнях, то проблеми об’єктивності та об’єкта постають як взаємопов’язані.

Висновок. Сучасна постнекласична наукова парадигма легалізує поняття об’єкта як такого, що не наділений статусом повністю незалежного від людської свідомості, але при цьому йдеться не про прямий вплив або суб’єктивність. Об’єкт як поняття вказує на те, що суб’єкт обмежений у можливості визначити його цілісно, останнє можливе лише частково і через компіляцію. Межі науки не треба вважати такими, що чітко окреслені, але вони зумовлені тим, що суб’єкт може знати про об’єкт, які властивості він йому надаватиме, що будуть переважати в описі об’єкта та його тлумачення. Чим загальнішим буде об’єкт наукового дослідження, тим загальнішими та розмитішими постають межі наукового пізнання, а це надає науковцю ширший апарат для інтерпретації. Підсумовуючи, можна припустити, що об’єктивність передбачає певну спрямованість на об’єкт, але таку, що зумовлена певною конкретною ситуаційністю. Об’єктивність не можна вважати відносною, а тільки зумовленою, тобто такою, що вказує на специфіку об’єкта та умови сприйняття його суб’єктом.

1. *Введение в историю и философию науки: учеб. пособ. для вузов / С.А. Лебедев, В.В. Ильин, Ф.В. Лазарев, Л.В. Лесков. – М.: Академический проект, 2007. – 384 с. – [Gaudeamus].* 2. *Границы науки / Л.А. Маркова, В.Н. Катасонов, Т.Б. Романовская и др. – М.: Российская академия наук. Институт философии, 2000. – 276 с.* 3. *Декарт Р. Метафізичні роздуми / Рене Декарт; пер. з франц.* 3. *Борисюк та О. Жупанського. – К.: Юніверс, 2000. – 304 с.* 4. *Дэвис П. Проект Вселенной. Новые открытия творческой способности природы к самоорганизации / Пол Дэвис; пер. с англ. Д. Воробьев. – М.: ББИ св. апостола Андрея, 2009 – XXIV+254 с.* 5. *Капра Ф. Дао физики / Фритьоф Капра; пер. с англ. П.Л. Гроховского. – СПб.: Яна-Принт, 1994. – 160 с.* 6. *Кант И. Критика чистого разума / Имануил Кант; пер. з нім. І. Бурковського. – К.: Юніверс, 2000. – 504 с.*

7. Научное и богословское осмысление предельных вопросов: космология, творение, эсхатология / А. Гриб, Ж. Ковалевский, Р. Рассел, Д. Х. Брук, А. Нестерук и др. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2008. – XIV+222 с. 8. Новейший философский словарь / сост. и гл. науч. ред. А. А. Грицанов. – 3-е изд., исправл. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1280 с. – (Мир энциклопедий). 9. Садбери А. Квантовая механика и физика элементарных частиц / Антони Садбери; пер. с англ. В.В. Толмачев. – М.: Мир, 1989. – 487 с. 10. Суханов К.Н. Понятие объекта науки в современной философии / К.Н. Суханов // Вестник Челябинского государственного университета “Философия. Социология. Культурология”. – 2012. – №15 (269). – С. 86–91. 11. Патнем Х. Разум, истина и история / Хилари Патнем; пер. с англ. Т. А. Дмитриева и М.В. Лебедева. – М.: Праксис, 2002. – 296 с. 12. Понпер К. Объективное знание. Эволюционный подход / Карл Понпер; пер. с англ. Д. Г. Лахути. – М.: Эдотирал УРСС, 2002. – 384 с. 13. Философия реализма Хилари Патнем. – [Электронный ресурс] / С. Кравченко, И. Крылов. – Режим доступа: URL: <http://www.new-idea.narod.ru/frhp.htm>. – Назва з екрана.

УДК 141.32 + 123.1

Ігор Карівець

Національний університет “Львівська політехніка”

АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СИТУАЦІЇ: САРТР, ЯСПЕРС, РІКЕР

© Карівець Ігор, 2013

Розглядається поняття ситуації як можливості переходу від Я до людини. Доведено, що Я і людина – це не одне і те саме. Обґрунтована важливість екзистенціально-феноменологічних досліджень ситуації Сартра, Ясперса та Рікера для формування соціальної комунікації на основі екзистенціальної відкритості людини до трансцендентного.

Ключові слова: відкритість, екзистенція, комунікація, людина, трансцендентність, Я.

Ihor Karivets. Sartre, Jaspers, Ricoeur on Anthropological and Social Aspects of Situation. In this article the notion of “situation” is considered as possibility of transition from Ego to human being. It is proved that Ego and human being is not the same. The importance of existential-phenomenological investigations of situation for formation of social communication on the basis of existential openness of human being toward the transcendent is grounded.

Key words: communication, Ego, existence, human being, openness, transcendence.

Антигуманістичні тенденції у філософії ХХ ст., які були пов’язані з такими іменами, як Фуко (“смерть людини”), Гайдеггер (критика “суб’єкта”), а також з напрямом, який можна назвати “семіологічною філософією” (критика “раціонального суб’єкта”) тощо [2, с.101–116], змусили антропологічну філософію переглянути не лише поняття людини, але й пожертвувати Я заради неї.

Ми звернемось до представників екзистенціалізму (Сартр), філософії екзистенції (Ясперс) та філософії людини (Рікера) з метою показати, як вони долають антигуманістичний дискурс, вводячи поняття екзистенції, ситуації та трансценденції. Крім того, необхідно розуміти, що після занепаду архаїчного та середньовічного укладів життя, що ґрунтуються на чіткій ієрархії як суспільній, так і космічній (античний космоцентризм та християнський теоцентризм), людина більше не бачить себе включеною у структури, які не залежать від її свідомості, розуму. Суспільство, держава тощо не є сутностями, які створені Богом, вони не існують незалежно від людей, а навпаки, створені ними.